

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคนปัจจุบัน THE LEADERSHIP DEVELOPMENT OF SANGHA IN THE PRESENT AGE

พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร) Phramaha Apichat Chayamete (Taworn)
วิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Maha Sarakham Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: apichattaworn26@gmail.com

Article Received: May 1, 2023, Revised: June 19, 2023, Accepted: June 19, 2023

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคนปัจจุบันนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นผู้นำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่กับคนไทย ดังมีคำกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะรุ่งเรืองสืบไปก็ด้วยการอาศัยพระสงฆ์เป็นสำคัญเนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสงฆ์เจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนโดยทั่วไปและมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป ซึ่งมีหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำ คือ 1) การพัฒนาโดยใช้การรับรู้ จดจำ ด้วยตนเอง 2) การพัฒนาด้วยการสร้างวินัยในตนเอง 3) พัฒนาด้วยการให้การศึกษา ประสบการณ์ และการให้คำแนะนำ หลักทั้ง 3 ประการนี้เป็นหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ตาม ยินดีที่จะปฏิบัติตามให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สามารถบริหารกิจการของพระพุทธศาสนาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองได้ยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, ภาวะผู้นำ, พระสงฆ์

ABSTRACT

The leadership of sangha in the present age is very important in leading activities related to the continuation of Buddhism with the Thai people. As it has been said that Buddhism as the national religion will continue to prosper by reliance on the sangha as the sangha are close to the people. Especially the abbot who is respected by the people and has a direct role in the administration of Sangha affairs to continue. There are principles for leadership development: 1) development by using self-awareness, self-memory, 2) development by building self-discipline, 3) development by education, experience and advice. These three principles are the key to developing the leadership of the Sangha to build confidence in the followers ready to work towards achieving goals. Making the administration of Buddhism more prosperous.

Keywords: Development, Leadership, Sangha

บทนำ

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาตั้งแต่อดีต เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยมี “วัด” เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาการศึกษาหรือกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน “บ้าน” หรือชุมชนจะร่วมกับ “วัด” และ “โรงเรียน หรือราชการ” ร่วมกันดำเนินการในลักษณะ 3 ประสาน “บ้าน วัด โรงเรียน” หรือ เรียกโดยย่อว่า “บวร” ซึ่งในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักและเห็นความสำคัญในบทบาทของ “บ้าน วัด โรงเรียน” ในลักษณะดังกล่าวนี้จึงมีแนวพระราชดำริที่จะให้ดำเนินการจัดตั้งวัดขึ้นคู่กับชุมชนเพื่อเป็นพุทธสถานในการประกอบกิจการสงฆ์ในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) วัดจึงมีบทบาทมากขึ้น กล่าวคือ เป็นแหล่งศูนย์รวมการเรียนรู้ทางวิชาการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน เป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สังคมไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้จัดการดูแลกิจการภายในวัด ตัดสินใจ มอบหมาย สั่งงาน และพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ดำเนินไปตามพระธรรม วินัย กฎหมาย กฎระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อบังคับมติพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือคำสั่งสอนของ ผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่างๆ ตลอดจนการแต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจริยาพระสังฆาธิการและสถาบันคณะสงฆ์ไทยอย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันวิทยาการด้านการบริหารและการจัดการก้าวหน้าไปมาก คณะสงฆ์ควรจะได้ใช้วิทยาการเหล่านั้นมาช่วยเสริมการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจต้องอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่ายบ้านเมือง กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชน และกิจการบางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมและพระวินัย (พระครูจันทสารสุตกิจ, สุทธิพงษ์ศรีวิชัย และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, 2562) เหตุนี้ สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่งก็คือภาวะของผู้นำ โดยความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ กล่าวคือ ผู้บริหารคือผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ต้องการ ส่วนผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ต้องการ กล่าวคือ ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนอื่นเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556) ดังนั้น คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มีการจัดระบบบริหารการปกครองที่ดี แบ่งงานมอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารการปกครองระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี (กรมการศาสนา, 2540)

การปกครองคณะสงฆ์ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง ได้อาศัยอำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน เมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐก็ได้อาศัยอำนาจรัฐช่วยแก้ไข ดังปรากฏเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มอบหมายให้พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครอง และบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไปดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะรุ่งเรืองสืบไปก็ด้วยการอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนโดยทั่วไปและมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ปัจจุบันงานกิจการคณะสงฆ์มีเพิ่มมากขึ้นทำให้พระสังฆาธิการต้องเร่งปรับตัวใน

ความเป็นผู้นำเพื่อทำงานเชิงรุกเพื่อให้เกิดการกระตุ้นงานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพกว่าเดิม โดยเฉพาะ พระสังฆาธิการผู้มียุทธศาสตร์ในการปกครองหาภาวะความเป็นผู้นำ ไม่สามารถบริหารงานได้ทั่วถึง การวางแผนพัฒนาจะส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นผู้นำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจเพื่อเป้าหมายความสำเร็จ ประกอบด้วยศาสตร์และศิลป์ของการใช้อิทธิพลหรือกระบวนการ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความเต็มใจ กระตือรือร้นปฏิบัติจนบรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย (พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุโข, 2559) ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการฝึกอบรมศึกษาหาความรู้รอบด้าน มีปฏิภาณไหวพริบ และมีคตินิยมประจำใจจึงจะสามารถบริหารกิจการวัดในความรับผิดชอบของตนโดยให้ครอบคลุมภารกิจด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เหตุฉะนั้น พระสังฆาธิการจึงควรมีภาวะของความเป็นผู้นำเพื่อที่จรโลงพระพุทธรูปศาสนาและช่วยสงเคราะห์ประชาชนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยไม่ขัด หรือแย้งต่อกฎหมายและกฎหมายอาญา อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองและพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายอาญาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นการกำหนดชื่อเป็นครั้งแรก เริ่มแรกใช้ว่า “พระคณาธิการ” ภายหลังเปลี่ยนมาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” (กรมการศาสนา, 2540) ได้แก่ 1) เจ้าคณะใหญ่ 2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค 3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด 4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ 5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล 6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และยังได้มีการกำหนดพระสังฆาธิการไว้ 6 ชั้นด้วยกัน เมื่อแบ่งเป็นตำแหน่ง หมายถึงที่ต้องใช้ตัวบุคคลผู้ที่ดำรงตำแหน่งนั้นได้ 12 ตำแหน่ง คือ ระดับหน 1 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หน ระดับภาค 2 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะภาค 1 รองเจ้าคณะภาค 1 ระดับจังหวัด 2 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะจังหวัด 1 รองเจ้าคณะจังหวัด 1 ระดับอำเภอ 2 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะอำเภอ 1 รองเจ้าคณะอำเภอ 1 ระดับตำบล 2 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะตำบล 1 รองเจ้าคณะตำบล 1 และ ระดับวัด 3 ตำแหน่ง คือ เจ้าอาวาส 1 รองเจ้าอาวาส 1 ผู้ช่วยเจ้าอาวาส 1 กล่าวคือ เป็นคำสำหรับกล่าวถึงภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับหน ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด พระสังฆาธิการจะเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายอาญา ค้ำจุน ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และมีหน้าที่สำคัญในการควบคุม และรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี จากเหตุผลดังกล่าว พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณรแล้ววัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยให้พระภิกษุสามเณร มีจริยวัตรตรงตามประเพณีปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย นับว่า พระสังฆาธิการเป็นผู้จรโลงพระพุทธรูปศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อยปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและเป็นธุระใน

การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ซึ่งกรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (กรรมการศาสนา, 2540)

พระสังฆาธิการเป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์รวม ทั้งการนิคมกรรมหรือการวินิจฉัยอธิกรณ์ หรือ ความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ ภิกษุสามเณรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดหากละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษ มี 8 ข้อ ดังนี้

1. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สวรรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

2. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้ รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้นถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตามต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามขัดแย้งผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

3. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

4. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

5. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชา เหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

6. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกันในทางที่ชอบ

7. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

8. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นได้มีความแตกต่างกันตามความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของพระสงฆ์ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมาน้อยเพียงไร ซึ่งการแต่งตั้งในแต่ละระดับนั้น พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนา, 2563)

1. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง เป็นข้อกำหนดไว้ตายตัวในแต่ละชั้นของพระสังฆาธิการชั้นนั้นๆ ว่า ผู้จะดำรงตำแหน่งนั้น ต้องมีพรรษาเท่าไร เป็นต้น เช่น ผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีพรรษาพ้น 5 พรรษา ในชั้นอื่นๆ ก็กำหนดไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน

2. มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง เป็นข้อกำหนดถึงความรู้ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่ง กำหนดไว้กว้างๆ ซึ่งจะมีปรากฏอยู่ในข้อต่อๆ ไปข้างหน้า ทั้งนี้เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งได้พิจารณา เอาตามความเหมาะสมเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติจริง ความรู้ที่กำหนดเป็นมาตรฐานทางการศึกษาของ คณะสงฆ์ในปัจจุบันที่ถือเป็นหลักนั้น มี 2 คือ ความรู้ในส่วนนักธรรม เรียกว่า นักธรรมชั้น ตรี โท เอก ความรู้ ในทางการศึกษาบาลี เรียกว่า ประโยค 1-2, ประโยค ป.ธ. 3 ไปจนถึงประโยค ป.ธ. 9 ความรู้ในส่วนของการศึกษาภาษาบาลีนี้ในปัจจุบัน ได้ถูกจัดเป็นสมณะศักดิ์ประเภทหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังมีความรู้ซึ่งจัดเป็น ระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตมาเพื่อรองรับและสนองการคณะสงฆ์ ในด้านการ ปกครองและการเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีระดับความรู้ถึงปริญญาเอก อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว บางท่านแม้ไม่มีความรู้ที่เป็นมาตรฐานทางการศึกษาอันได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร แต่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญที่เป็นประสบการณ์จริง ประสบการณ์ตรงก็มีมาก และมีประโยชน์ในการ ปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ในเรื่องของความรู้จึงกำหนดเอาไว้เพียงกว้างๆ เท่านั้น

3. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย การกำหนดถึงความประพฤติโดยยกพระธรรมวินัย เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการว่าเป็นภิกษุผู้มีความประพฤติ เรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัยซึ่งในทางปฏิบัติย่อมต้องหมายถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งจะใช้วิธีในการ สอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุผู้อยู่ในปกครองว่าเป็นอย่างไร เหมาะสมควรแก่การแต่งตั้งในตำแหน่ง นั้นๆ หรือไม่อย่างไร

4. เป็นผู้ฉลาด มีความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ข้อกำหนดถึงความสามารถในการปกครอง ซึ่งในข้อนี้เป็นการกำหนดไว้แบบกว้างๆ อีกข้อหนึ่งซึ่งต้องใช้ดุลยพินิจของผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งที่จะเป็นผู้ พิจารณาตามความเหมาะสม

5. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรค เรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ ข้อกำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกายเป็นหลัก โดยกำหนดไว้ชัดเจนว่าต้องไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถคือต้องยังคงเป็นผู้มีพลังกำลังมี ความสามารถในการบริหารงานได้อยู่ ไม่อ่อนแอ เจ็บไข้ได้ป่วย ขาดพลังกำลัง อันหมายถึงความไม่เป็นปกติ และต้องไม่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ต้องไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นน่ารังเกียจใน ข้อที่กล่าวถึงเรื่องโรคเรื้อนหรือวัณโรคนี้กำหนดไว้โดยเน้นว่า วัณโรคในระยะอันตราย ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจ ซึ่งในทางการแพทย์นั้นวัณโรคมีหลากหลายระยะ ดังนั้น ถ้าเป็นวัณโรคแต่ในระยะเริ่มต้นแล้วรักษาและไม่มี ลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจ เมื่อไม่เป็นที่น่ารังเกียจก็ไม่จัดเข้าในข้อนี้

6. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ข้อกำหนดหมายเอาประวัติแห่งการ ดำรงเพศพระภิกษุว่า ต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน อธิกรณ์ ในที่นี้หมายถึง เรื่องราวในทางเสียหายที่ตัวภิกษุเองก่อเรื่องขึ้น หรือพัวพันกับเรื่องราวที่เป็นไปในทางเสียหาย เมื่อมีคำวินิจฉัย ลงโทษจากผู้ปกครองที่พิจารณาอธิกรณ์นั้นแล้วถือว่าขาดคุณสมบัติ ดังนั้นจึงกำหนดว่าต้องไม่เคยต้อง คำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

7. ไม่เคยถูกลดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน การกำหนดเอาประวัติ แห่งการดำรงตำแหน่งในชั้นต้นๆ มาก่อนแล้ว โดยกำหนดว่าต้องไม่ถูกลดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน มีข้อที่ควรพิจารณา ดังนี้ การปลด หรือถูกลดถอนนั้นเป็นโทษทางจริยา

พระสังฆาธิการ เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรงต้องไม่ถูกถอดถอนจากตำแหน่ง เพราะความผิดเหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรงนั่นเอง

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการเป็นตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับหน ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด มีหน้าที่ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับต่างๆ อีกทั้งเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งตั้งแต่พระสังฆาธิการต้องมีคุณสมบัติเหมาะสม และเมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้วต้องปฏิบัติตามกำหนดจริยาโดยเคร่งครัด

บทบาทของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการพระสังฆาธิการทุกข้อต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ต้องปกครองวัดวาอารามให้เรียบร้อย ยึดความถูกต้องเป็นหลักเสมอ ไม่มีอคติต่อผู้ใดมีความยุติธรรม ปราศจากความลำเอียงต่อตนเองและผู้อื่น และมีความพอเหมาะในการปฏิบัติตามธรรมในทางสังคัม และพระพุทธศาสนา มีความละเอียดรอบคอบไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลให้กับสิ่งเหล่านั้น เช่น การรักษาความถูกต้องตามหลักพุทธธรรม การรักษาคุณธรรมในใจตนไม่ให้เสื่อม การรักษาระเบียบวินัย โปร่งใส ความรับผิดชอบความประพฤติอยู่ในกฎระเบียบวินัย การฝึกฝนอบรมสมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ยึดหลักของศีลธรรมอันดี ไม่เบียดเบียนตนเองและเพื่อนที่อยู่สังคัม

นอกจากนี้ พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้ที่รักษาความถูกต้อง ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนและลูกวัด ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ แบบมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อสังคัมและชาวพุทธให้ความรู้จัดการศึกษาเล่าเรียนขึ้นในเขตการปกครองของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็กที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคมก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม (พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร), 2526) ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้บริหารจัดการดูแลให้เกิดขึ้นด้วยความเรียบร้อย และมีประสิทธิภาพมากที่สุด กล่าวได้ว่า พระสังฆาธิการนอกจากจะมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารแล้ว ยังต้องมีบทบาทในการนำอีกด้วย ดังนั้นพระสังฆาธิการควรมีภาวะผู้นำ ต้องเป็นผู้ให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความรู้ความสามารถ หมั่นศึกษาหาความรู้พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ความรู้เพื่อเป็นประสบการณ์ให้กับตนเอง เพื่อที่จะมาเติมเต็มในส่วนของตนที่ยังขาดหายไปสิ่งต่างๆ เหล่านี้ต้องเป็นคนช่างสังเกตกล้าที่จะเผชิญกับความจริงยอมรับกับสิ่งใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองเปิดรับ เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารในโลกปัจจุบันที่ตนไม่รู้ (พระครูวิชิตคุณพิพัฒน์ (เอนก คุณวุฑโฒ), 2565) หากพระสังฆาธิการมีภาวะความเป็นผู้นำภายในตัวอย่างเปี่ยมล้นจะสามารถนำพาให้การบริหารกิจการของพระพุทธศาสนาเกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างดียิ่ง

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อย ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เกิดความเจริญงอกงาม และสร้างความสามัคคีปรองดอง นอกจากบทบาทในการบริหารแล้วพระสังฆาธิการต้องมีบทบาทในการนำอีกด้วย กล่าวคือ ต้องมีภาวะผู้นำอยู่ภายในด้วย

ความหมายของภาวะผู้นำ

คำว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีบทบาทเป็นผู้ผลักดัน สื่อสารชี้แจง กำหนด ตัดสินใจ เป็นแบบอย่างให้คนอื่นปฏิบัติตามได้ หรือ มีศิลปะหรือความสามารถที่จูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น มีพฤติกรรมส่วนตัวที่จะชักนำพากิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) เป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน เป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์การ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้อีกว่าคือความกล้าหาญ การตัดสินใจ การเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดัน และสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมาย ซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญความสามารถในการโน้มน้าวจูงใจและจังหวะเวลาในการตัดสินใจ (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, 2544) รวมถึงมารยาท หรือพฤติกรรมของการใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ (วาสนา สุขประเสริฐ, 2547) ซึ่งก็เกิดจากความรู้ ความสามารถ ทักษะ สติปัญญาของผู้นำคนนั้น กล่าวรวมก็คือ ภาวะผู้นำจึงเป็นการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นยอมปฏิบัติตาม เพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือของกลุ่ม (กมล ฉายาวัฒน์, 2554) เป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ผลสำเร็จที่ดี ผลสำเร็จเป็นสิ่งที่วัดผลของภาวะผู้นำ ดังนั้น ผู้นำ จึงต้องเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือคนอื่น ๆ สามารถทำให้อื่นอยากเดินตามและให้ความเคารพนับถือ เชื่อใจ และให้ความร่วมมือในการทำงาน หรือ เป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ผลสำเร็จที่ดี หรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

ภาวะความเป็นผู้นำคือการแสดงความเป็นของแท้ (Authenticity) ต้องแสดงความเชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งที่ตนยึดถือต่อค่านิยมเชิงสร้างสรรค์อย่างแท้จริง กระตุ้นและก่อให้เกิดความทะเยอทะยาน และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีขององค์การได้ การมีวิสัยทัศน์ (Vision) การเห็นคุณค่าของประสบการณ์ มีความสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกองค์กร สามารถคาดคะเน พยากรณ์ และสร้างภาพ (Image) ฉายภาพในอนาคตได้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอะไร แล้วทำการสื่อสารให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบและนำไปสู่การปฏิบัติ มีการมอบสิทธิ อำนาจการตัดสินใจ การแก้ปัญหาให้แก่ผู้ปฏิบัติตามวิสัยทัศน์นั้นๆ ต้องมีความกล้าหาญ (Decisiveness) การตัดสินใจที่เหมาะสม ทันต่อเหตุการณ์ ภายใต้อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มีความสามารถในการสื่อสาร (Communication and skills) ต้องเป็นผู้ฟังที่ดี กระตือรือร้น มีพลังร่วม เกื้อหนุนสังคม มีพลังมีการเคลื่อนไหวเป็นพลวัตอยู่เสมอ (วีระวัฒน์ ปินนิตานัย, 2543)

พระนักวิชาการของไทยได้ให้ทัศนะของภาวะผู้นำ เช่น พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2546) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม และพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) กล่าวว่า ภาวะผู้นำจะสามารถชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

คุณสมบัติของภาวะผู้นำในมุมมองพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ในทศสุตตะปาปริกาสสูตรว่า ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติประกอบด้วย คือ 1) จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร 2) วิรุโธ คือ เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ 3) นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น (อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/203) และปรากฏในสังฆโสภณสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงถึงลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ

หรือผู้บริหารที่ต้องมีจะทำให้ผู้นำประสบความสำเร็จและได้รับการยกย่องนับถือ ดังนี้ 1) วียตโต เป็นผู้มีปัญญา 2) วินิโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี 3) วิสารโท เป็นผู้กล้ากล้า 4) พหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ ศึกษาทรงจำมาก 5) ธัมมานุธัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร (อง.จตุกก. (ไทย) 21/7/9-10)

นอกจากนี้ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตได้แสดงหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ 6 ประการ คือ 1) ขมา คือ มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานมีใจหนักแน่น ไม่ยอมตกในความชั่วไม่เกรงกลัวหรือมีอคติ 4 เมื่อจะต้องตัดสินใจและไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม 8 2) ซาคริยะ คือ มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความระมัดระวังไม่ประมาทในการปกครองชีวิตหน้าที่และการงาน 3) อฏฐานะ คือ มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงาน 4) สังวิภาสะ คือ มีอหิยาตยติ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อผู้ร่วมงาน 5) ทยา คือ มีจิตใจที่เอนดู รักใคร่ห่วงใยเข้าใจใส่ดูแลผู้ร่วมงาน 6) อิกขนา คือ เอาใจใส่ตรวจตรางานและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ (อง.ปัญจก. (ไทย) 22/53/56)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำคือการมีทักษะการใช้ศิลปะในการทำให้ผู้อื่นทำในสิ่งที่ต้องการต้องมีความเข้มแข็ง คือ ต้องเป็นคนเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มีความกล้าหาญ มีความศรัทธา ขยันหมั่นเพียรอดทน ผู้นำที่ดีไม่ใช่แต่มุ่งที่จะนำคนอื่นเท่านั้น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้นำที่คนอื่นอยากเดินตาม เกิดจากการยอมรับจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำและมีคุณสมบัติของภาวะผู้นำ โดยมีความรู้สึกลึกซึ้งมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุม มีความสามารถในการสื่อสาร พูดในสิ่งที่จริง เป็นผู้ยึดมั่นในหลักการ และมีระบบการคิดและการบริหารที่มีวิสัยทัศน์ทัศน์

การพัฒนาภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้จากการศึกษาพัฒนา และจากการคัดสรรของสังคมผ่านการเลือกแต่งตั้ง หรือเลือกตั้ง ชุดแนวคิดมุมมองต่อภาวะความเป็นผู้นำสามารถสร้างได้เป็นได้หลากหลายลักษณะ จำแนกออกเป็นภาวะผู้นำที่เกิดจากศักยภาพภายในตัวผู้นำ หรือเกิดจากการพัฒนาฝึกฝนอบรม หรือเกิดจากสภาพแวดล้อมหล่อหลอมให้เกิดผู้นำ จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะของการพัฒนาภาวะผู้นำได้ดังนี้ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544)

1. การพัฒนาโดยใช้การรับรู้ด้วยตนเอง การรับรู้หรือการรู้จักตนเองถือเป็นกลไกสำคัญที่ควรเน้นหรือจดจำในการพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำต้องมีการป้อนกลับด้วยตนเอง

2. การพัฒนาด้วยการสร้างวินัยในตนเอง เป็นการปฏิบัติตนด้วยการควบคุมตนเองให้สามารถปฏิบัติตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. การพัฒนาด้วยการให้การศึกษา ประสพการณ์ และการให้คำแนะนำจากผู้มีอาวุโสกว่า

ใน 3 ประการนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากว่าระดับการศึกษาจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในส่วนที่ลึกซึ้งของเรื่องราวต่างๆ และระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของการบริหารและคุณภาพของการปฏิบัติงานในตำแหน่งของผู้บริหาร ส่วนประสพการณ์จะก่อให้เกิดความมั่นใจ มองเห็นภาพรวม ช่องทาง และช่วยเพิ่มระดับความสามารถของผู้นำได้มากขึ้น ส่วนการแนะนำจากผู้มีอาวุโสกว่าก็จะช่วยเสริมในการสอน แนะนำ ชี้แนะในด้านต่างๆ ในการทำงานของผู้นำได้เป็นอย่างดี อีกทั้งผู้ที่มีอาวุโสกว่ายังมีประสพการณ์การทำงานมานานย่อมสามารถให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ได้เป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำมีหลักสำคัญสามประการ คือ 1) การพัฒนาโดยใช้การรับรู้ด้วยตนเอง หรือการจดจำ 2) การพัฒนาด้วยการสร้างวินัยในตนเอง 3) พัฒนาด้วยการให้การศึกษา ประสบการณ์ และการให้คำแนะนำจากผู้มีอาวุโสกว่า

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ มีดังนี้ (พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร), 2564)

1. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการปกครอง ควรยึดหลักตาม พรบ.คณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2505 เป็นเกณฑ์ นอกจากนี้แล้วยังต้องปฏิบัติตามกรอบแห่งพระธรรมเป็นหลักใหญ่ไว้เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ควรมีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพในการบริหารภาระงาน หน้าที่ศึกษาให้เกิดความเข้าใจแก่ทั้งในบทบาทหน้าที่ทั้งที่รับผิดชอบ ต้องยึดพระธรรมวินัยตามบทบัญญัติเป็น และเป็นกลางในการปกครองคณะสงฆ์ จึงจะมีความเหมาะสมในหมู่คณะที่ดำรง แยกแยะเรื่องส่วนตัวกับเรื่อง ส่วนร่วมให้ชัดเจน การจัดลำดับความสำคัญ หน้าที่และข้อพึงปฏิบัติให้เอื้อต่อพระธรรมวินัยก็จะสามารถจัด ปัญหาในการปกครองได้

2. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านศาสนศึกษา ควรมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนทุกภาค ส่วนเข้ามามีส่วนร่วมให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาอย่างรอบด้าน การศึกษาคือหัวใจหลักของพระภิกษุ- สามเณร จะเป็นฝ่ายคฤหัสถ์ หรือคฤหัสถ์ก็ตาม ต้องเป็นไปเพื่อการศึกษาที่เป็นสัมมาทิฐิอย่างเดียว จึงจะอยู่ใน หมู่คณะได้อย่างสันติสุข การจัดการด้านศาสนศึกษา ถือว่าเป็นการผสมผสานศาสนบุคคล คือพระภิกษุ- สามเณร ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศาสนา ได้มีโอกาสถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่ว่าเป็น ด้านปริยัติ ปฏิบัติ หรือ ปฏิเวธ ให้แก่ฆราวาสญาติโยม

3. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่อง ศีลธรรม มีบทบาทในการสั่งสอน เป็นนักเทศน์นักเผยแผ่ที่ดี พัฒนาคณะสงฆ์ในความรู้ทั้งด้านทางธรรมและทาง โลก จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในวัดเป็นการเอื้ออาทรและแสดงถึงความเมตตาของเจ้าอาวาส และเจ้า คณะผู้ปกครอง นับว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการเรียนการสอน มีการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือสงเคราะห์ด้าน การศึกษาอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาสงเคราะห์จึงเป็นสิ่งที่น่ายกย่อง หากเจ้าคณะผู้ปกครองหรือวัดใดๆ มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ เปรียบได้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งคนและวัตถุไปพร้อมๆ กัน

4. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการเผยแผ่ ควรเตรียมความพร้อมประเด็นการเผยแผ่ เพราะเป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ และตอบแทนการอุปถัมภ์บำรุงของทายาท ทายิกา จึงเป็นหน้าที่ โดยตรงของเจ้าคณะผู้ปกครองที่พึงปฏิบัติ ตามกรอบแห่งพระธรรมวินัย มีการประชุมด้านนโยบาย มีการ วางแผนและมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถ รู้กฎระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน เจ้าคณะผู้ปกครอง ต้องศึกษาหลักการ หลักเกณฑ์ และหลักธรรม ให้สม่ำเสมอ การเผยแผ่ คือ การคิดวิเคราะห์และออกไปพบปะ ผู้คนหลากหลายระดับ เจ้าคณะผู้ปกครองพึงศึกษา รอบรู้ ขนบธรรมเนียมและมีข้อวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส เสมอจึงจะเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาตลอดไป

5. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านสาธารณูปการ ควรพัฒนาตามกำลังศรัทธาของ พุทธศาสนิกชนโดยทำการศึกษาและวางแผนการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ภายในวัดให้เหมาะสมกับสถานที่ตามแนว พัฒนาหลักธรรมพระพุทธศาสนา ซึ่งกฎระเบียบด้านสาธารณูปการที่สอดคล้องกับบริบทของพระธรรมวินัย ที่ชัดเจนนำไปปฏิบัติได้จริง มีระบบในการทำงานดีและมีคุณภาพ ปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด เสียสละและ

ผลประโยชน์ของตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ควรเป็นผู้ปกครองที่มีความอดทนอดกลั้น จัดให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมศาสนสมบัติให้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

6. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านสาธารณสงเคราะห์ งานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่อาจจะต้องโอกาส และที่สำคัญเป็นการเอื้อเฟื้อแบ่งปันความสุขตามสมควรแก่ปัจจัย 4 ของการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม เจ้าคณะพระสังฆาธิการควรคำนึงถึงหลักธรรมวินัยและความเหมาะสมกับการบริหารจัดการในบทบาทหน้าที่ มีส่วนร่วมในการแสดงความยินดีกับองค์กรและชุมชนเมื่อได้รับรางวัลหรือโบสถ์พิเศษ ควรจัดงานเพื่อเกียรติยศหรือตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

7. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ควรมีการจัดองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานเชื่อมโยงกับภาครัฐ ดูแลรับผิดชอบให้เกิดประสิทธิภาพให้เข้ากับยุคสมัย สร้างแรงจูงใจแบบมีส่วนร่วม คำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย คำนึงถึงความพร้อมด้านปัจจัยสนับสนุน มีการชี้แจงให้รับรู้รับทราบแบบลักษณะแสดงประชาพิจารณ์เพื่อความเห็นในแง่มุมที่เหมาะสม จัดทำและเสนอเป็นโครงการพัฒนา มีการวางแผนประชุมแบบมีส่วนร่วม มีนโยบายสนับสนุนจากส่วนงาน บุคคลและมอบหมายหน้าที่หลักหน้าที่รองให้ตรงกับความรู้ความสามารถกับการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนต่อไป

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ คือ ขั้นตอนในการพัฒนาพระสังฆาธิการเกี่ยวกับงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ให้พระสังฆาธิการเกิดการพัฒนามีภาวะความเป็นผู้นำและสามารถสืบสานพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการเพิ่มพูนความรู้ เสริมสร้างภาวะความเป็นผู้นำของพระสังฆาธิการได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปกครอง ผู้เขียนจึงเสนอแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคปัจจุบัน ประกอบด้วย 5 ประการ ดังนี้ (พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร), 2564)

1. การให้การศึกษาแก่พระสังฆาธิการเกี่ยวกับกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบข้อบังคับ มติ และประกาศมหาเถรสมาคมด้านแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา นโยบาย แผน กลยุทธ์ และนำไปสู่การปฏิบัติ แผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา การศึกษาพุทธธรรมด้วยการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ เทคนิค และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เทคนิค และวิธีการแสดงธรรมเทศนา และการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศด้านแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อออนไลน์ การฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง และการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์สมมติ เพื่อให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้มีความสามารถ และเข้าใจในแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา แล้วนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี

2. การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้พระสังฆาธิการได้พัฒนาเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้มีการรับฟังนโยบายแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา นโยบาย แผน กลยุทธ์ และนำไปสู่การปฏิบัติ

3. การอภิปรายกลุ่ม เพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย แผน กลยุทธ์ และนำไปสู่การปฏิบัติด้านการเผยแผ่ การศึกษาพุทธธรรมด้วยการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และ

ปฏิบัติ เทคนิค และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เทคนิค และวิธีการแสดงธรรมเทศนา และการประยุกต์ใช้
สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการเผยแผ่

4. การระดมสมอง เป็นการประชุมกลุ่มเล็ก เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้แสดงความคิดเห็น
อย่างเสรีโดยปราศจากข้อจำกัดหรือกฎเกณฑ์ใดๆ ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยไม่คำนึง
ว่าจะถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ความคิดหรือข้อเสนอทุกอย่างจะถูกจัดไว้แล้วนำไปถกเถียงกันอีกครั้งหนึ่ง

5. การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เพื่อให้พระสงฆ์ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของพระสงฆ์
การที่มีผลงานดีเด่น และวัดที่มีการจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีเด่น โดยศึกษาจากกรณีศึกษาตัวอย่าง
และสรุปเป็นบทเรียนที่เป็นจุดดี และจุดเด่น เพื่อเรียนรู้แล้วนำมาประยุกต์ใช้

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการในยุคปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่
พระสงฆ์ในการในข้อกฎหมายต่างๆ ที่สำคัญ มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการ
กำหนดนโยบาย แผน กลยุทธ์ และนำไปสู่การปฏิบัติ ระดมสมองเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี จัด
การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เรียนรู้จากประสบการณ์ และนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์

บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้าน
การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ และ การ
พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ดำเนินไปตามพระธรรม วินัย กฎหมาย กฎระเบียบ
มหาเถรสมาคม ข้อบังคับต่างๆ คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มีการจัดระบบบริหารการ
ปกครองที่ดี แบ่งงานมอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารการปกครองระดับต่างๆ รับผิดชอบตาม
ความรู้ความสามารถของตน

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 มอบหมายให้พระ
สงฆ์ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ภาวะผู้นำของพระ
สงฆ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นผู้นำกิจกรรมต่างๆ พระสงฆ์ควรมีภาวะของความเป็น
ผู้นำเพื่อที่จรรโลงพระพุทธศาสนาและช่วยสงเคราะห์ประชาชนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและ
พัฒนาสืบเนื่องอย่างยั่งยืน

การพัฒนาภาวะผู้นำ มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การพัฒนาโดยใช้การรับรู้ด้วยตนเอง
หรือการจดจำ 2) การพัฒนาด้วยการสร้างวินัยในตนเอง 3) พัฒนาด้วยการให้การศึกษา ประสบการณ์ และ
การให้คำแนะนำจากผู้มีอาวุโสกว่า โดยกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ คือ ขั้นตอนในการ
พัฒนาเกี่ยวกับงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ให้พระสงฆ์เกิดการพัฒนามีภาวะความเป็นผู้นำ
อย่างสมบูรณ์ จากการศึกษาผู้เขียนได้เสนอแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน
คือ การให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ในระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ ที่สำคัญ จัดการประชุมเชิง
ปฏิบัติการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นโยบาย แผน กลยุทธ์ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ระดมสมองเปิดโอกาสให้แสดง
ความคิดเห็นอย่างเสรี จัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เรียนรู้จากประสบการณ์และนำมาปรับใช้ให้เกิด
ประโยชน์ ซึ่งแนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้จะเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ให้บริหารกิจการ
คณะสงฆ์ด้วยความเรียบร้อยเป็นระเบียบ ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป สรุปองค์
ความรู้การศึกษาครั้งนี้ ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กมล ฉายาวัดนะ. (2554). **บริหารคนและงานด้วยวิธีการของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **วัดจะมีส่วนรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร สกศ**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระครูจันทสารสุตกิจ, สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และพระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฒโน. (2562). รูปแบบการบริหารความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ภาค 1. **วารสารมจร สันติศึกษาปริทรรศน์**. 7(4). 995-1006.
- พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมมสุโข. (2559). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**. 4 (2). 313-322.
- พระครูมงคลศีลวงค์ (กุศล คนธโร). (2526). **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระครูวิชิตคุณพิพัฒน์ (เอนก คุณวุฒโฒ). (2565). การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร. **วารสารวิจัยวิชาการ**. 5(6). 1-14.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

- พระมหาอภิชาติ ชยเมธี (ถาวร). (2564). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการตามแผนปฏิรูป
กิจการพระพุทธศาสนาในเขตการปกครองคณะสงฆ์หนกลาง. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). ภาวะผู้นำ (Leadership). กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์.
- วาสนา สุขประเสริฐ. (2547). ภาวะผู้นำของบริหารสตรีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการ
ประถมศึกษาจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- วีระวัฒน์ บันนิตานัย. (2543). เซาว์อารมณ์ (EQ): ดัชนีวัดความสุขและความสำเร็จของชีวิต.
กรุงเทพมหานคร: อีระป้อมวรรณกรรม.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. (2544). วิสัยทัศน์ขุนคลัง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนา. (2563). กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยเรื่องการจัดตั้งถอด
ถอนพระสังฆาธิการ แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2563) ข้อที่ 9. แหล่งที่มา
<https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/450/iid/2202> สืบค้นเมื่อ 23
มี.ค. 2564.